

LBRIS

We know
books

© Vita e Pensiero, 1992, *Storia della filosofia antica*

© Editura Galaxia Gutenberg, 2021

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

REALE, GIOVANNI

Istoria filosofiei antice / Giovanni Reale; trad. Cristian Șoimușan,

ed.: Silviu Hodiș. – Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2018-.

vol.

ISBN 978-973-141-090-6

Vol 10: Bibliografia gânditorilor greci și romani – 2021.

ISBN 978-973-141-807-0

I. Șoimușan, Cristian (trad.)

II. Hodiș, Silviu (ed.)

Editura Galaxia Gutenberg

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

Tel.: 0723-377599, 0733-979383

e-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

www.galaxiagutenberg.ro

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

GIOVANNI REALE

ISTORIA FILOSOFIEI ANTICE

**volumul al zecelea
BIBLIOGRAFIA GÂNDITORILOR
GRECI ȘI ROMANI**

Traducere din limba italiană de
Cristian Șoimușan

Galaxia Gutenberg
2021

XENOCRATE: **III** 34; **IV** 14; 17; 29; **V** 113-121; 123; 125-126; 129-130; 133; 135; 140; 173; 327-328; **VI** 140; **VII** 84; 110; 126; 145; 166-167

XENOFAN: **I** 129; 139; 141-143; 145-151; 153; 193

XENOFON: **II** 29-30; 31; 79; 80-83; 115; 117; 119-120; 125-127; 129; 132-133; 139; 140; 141-142; 145; 146; 148; 149; 155-158; 160; 162-163; 168; 170; 172; 173; 174; 176-178; 179-180; 184-185; 186-188; 191; 219; 220; 225; 232-233; 236; 239; 244; 246; 247; 249; 252; 257; 258; 265; 271; 272; 275; **V** 49; 394; 398; 405-406; **VII** 220

Z

ZALEUKOS; pseudo: **VII** 150

ZENON DIN CITION: **V** 325; 329; 408

ZENON DIN ELEA: **I** 9; 161; 169-172; 174-180; 181; 182-183; 194; 217; 219; **II** 275; 282; **III** 147; 149; 405; **IV** 48

ZENON DIN SIDON: **V** 287; 294; 295; **VI** 98

ZENON DIN TARS: **V** 325

ZEUS: **I** 38; 64; 103; 193; 200; **II** 54; 158; 179-180; 182; 201; 231; **III** 90; 99; 120; 139-140; 251-252; 298; 375; 379; 381; 389; **V** 17-18; 29; 118; 281; 390; 429; 434; 447; 456; 478 **VI** 198; 224; 227; 229-230; 245; 250; 255; 304; 373-375; 390; **VII** 95; 131; 189; 192

ZEUXIPPOS DIN CNOSSOS: **VI** 323

ZEUXIS GONIOPOUS: **VI** 323-324

ZOPYROS: **II** 285; 286

ZOROASTRU: **V** 101

Cuprins

PREFAȚĂ.....	5
BIBLIOGRAFIA GÂNDITORILOR GRECI ȘI ROMANI..	7
INDICI DE NUME PROPRII	385

ACADEMICIENI (secolele IV-I î.C.)

Propriu-zis vorbind, academicienii sunt numiți filosofi care au profesat doctrina platoniciană sub formele în care a fost ea exprimată în cadrul școlii, adică în Academie (cf. vol. IX, termenul), între secolul IV și prima jumătate a secolului I î.C. Este inexact să-i numim academicieni pe medioplatonicienii și pe neoplatonicienii Școlii din Atena, din motivele arătate în VII, 81-86, despre care vom vorbi și mai jos.

Academicienii pot fi împărțiți în trei grupuri, fiecare dintre ele corespunzând celor trei faze fundamentale ale evoluției doctrinei Școlii:

I. VECHII ACADEMICIENI

II. NEOACADEMICIENII sau ACADEMICIENII
SCEPTICI

III. ACADEMICIENII ECLECTICI

La fiecare din acest termen în parte vom da lista cu membrii lor. Acum, însă, vom reproduce catalogul Zumpt-Praechter al scolarhilor, cuprinzând întreaga perioadă indicată mai sus (catalog reconstituit în baza informațiilor pe care ni le-a transmis Diogenes Laertios precum și din cele ce se pot extrage din *Academicorum Index*), întrerupând șirul cu Antioh, odată cu care, din motive pe care le vom explica în curând, conform celor mai recente informații, asistăm la sfârșitul Academiei. (Datele oferite sunt conjecturale iar în privința câtorva dintre ele cercetătorii nu au reușit încă se pună de acord).

1. PLATON (cf. numele) 387 (circa) – 348/347
2. SPEUSIP din ATENA (cf. numele) 348/347 – 339/338
3. XENOCRATE din CHALCEDON (cf. numele) 339/338 – 315/314
4. POLEMON din ATENA (cf. numele) 315/314 – 270/269
5. CRATES din ATENA (cf. numele) 270/269 – 268/264
6. ARCESILAOS din PITANE (cf. numele) 268/264 – 241/240

7. LACYDES din CYRENE (cf. numele) 241/240 – 224/222
8. TELECLEES din FOCIDA 224/222 – 216/215 (?)
9. EVANDROS din FOCIDA ? – ?
10. HEGESINUS din PERGAM ? – ?
11. CARNEADE din CYRENE (cf. numele) ? – 137/135
12. CARNEADE, fiul lui POLEMARH 137/135 – 131/130
13. CRATES din TARS 131/130 – 127/126
14. CLITOMAH din CARTAGINA (cf. numele) 127/126 – 110/109
15. FILON din LARISSA (cf. numele) 110/109 – 88 (?)
16. ANTIOH din ASCALON (cf. numele) 88 (?) – 68 (?)

Catalogul Zumpt-Praechter se continuă apoi cu o listă de alți scolarhi, care, în ciuda câtorva lacune, ajunge până la Damascius, adică până în secolul VI d.C. Dar după Antioh din Ascalon, el nu mai are nicio valoare, din motivele de mai jos. Cel mult ar putea fi inclus în listă ARISTOS din ASCALON (17), fratele lui Antioh, odată cu care, imediat după a doua jumătate a secolului I î.C., asistăm la dispariția Școlii.

a) Neoplatonicienii din perioada antichității târzii vorbesc despre un neîntrerupt „lanț de aur” de diadohi începând cu Platon și sfârșind cu Damascius (cf. Damascius, *Viața lui Isidor*, 151, p. 206 Zintzen), dar nu e vorba despre vreun dat istoric, așa cum o dovedește faptul că unii considerau că acest lanț de aur începea chiar de la Solon (cf. Marinus, *Viața lui Proclus*, 26, p. 64 Boissonade), despre care se știe că era un unchi dinspre mamă al lui Platon.

b) Clădirile Academiei au fost distruse în mod ireparabil de către Sulla, în anul 86 î.C. A fost momentul când Filon din Larissa a părăsit Atena și s-a dus la Roma. Antioh din Ascalon, atunci când și-a reluat activitatea de predare în cadrul Academiei, la Atena, nu și-a mai ținut lecțiile în faimosul loc unde fusese Academia. De aceea, se poate spune că Filon a fost ultimul scolarh în sensul deplin al cuvântului. Antioh a fost doar în sens spiritual, adică a fost recunoscut drept conducător de către ultimii academicieni. El însă nu a găsit la Atena condițiile potrivite pentru a-și susține activitatea,

motiv pentru care a părăsit definitiv orașul, lăsându-l pe fratele său, Aristos, la cârma Școlii, care, cel mai probabil, odată cu el s-a stins fără a se mai vorbi despre ea. Cf. documentele pe care le punem la dispoziție în VII, 81 sqq.

c) După Antioh, platonismul devine, treptat, o mișcare ecumenică și renaște îndeosebi în mediul alexandrin (cf. Medioplatonicieni).

d) Amintim, de asemenea, că și catalogul redat mai sus ar avea nevoie de o reexaminare critică aprofundată (cf. J.P. Lynch, *Aristotle's School*, Berkeley-Los Angeles-London, 1972, p. 177 sqq.).

ACADEMICIENI ECLECTICI: cf. Eclectici.

ACADEMICIENI SCEPTICI: cf. Neoacademicieni.

ACRON din AGRIGENT, PSEUDO: cf. Mediopitagoricieni, I.

ACUSILAOS din ARGOS: cf. Presocratici, 9.

ADRASTOS din AFRODISIA: cf. Peripatetici, C, 1.

AELIANUS (CLAUDIUS) din PRAENESTE: erudit, a trăit între secolele II și III d.C. A simpatizat cu stoicismul și a polemizat cu epicureicii.

(o) De la el, în afară de câteva scurte fragmente, ni s-au păstrat, în mare parte, două lucrări, care, datorită faptului că sunt niște compilații, conțin o serie de mărturii prețioase:

1. *Diferite istorii* *Varia Historia*
2. *Despre natura animalelor* *De natura animalium*

(●) Ediția completă a lucrărilor lui Aelianus rămâne până acum aceea a lui:

– R. Hercher, *Aeliani De natura animalium, Varia historia, Epistolae et Fragmenta*, Parisiis 1858 (Didot), cu textul latin în față, republicată chiar și în Bibl. Teubn.

Pentru *Varia Historia*, care este lucrarea ce ne interesează în special aici, există o nouă ediție a lui:

– M.R. Dilts, *Claudii Aeliani Varia historia*, Lipsiae 1974 (Bibl. Teubn.).

AENEAS din GAZA: filosof neoplatonician creștin, legat de cea de-a doua Școală din Alexandria, a trăit între secolele V și VI d.C.

(○) Ni s-au păstrat de la el următoarele lucrări:

1. *Teofrast* (dialog) *Theophrastus*

2. *Scrisori* (douăzeci și cinci) *Epistolae*

(●)(C)(L) – M.E. Colonna, *Enea di Gaza, Teofrasto*, Iodice Editore, Napoli 1958.

– L. Massa Positano, *Enea di Gaza, Epistole* („Collana di Studi Greci”, 19), Libreria Scientifica Editrice, Napoli 1959; 1962².

(T) – M. Colonna, în ediția critică la *Teofrast*, lucrare citată supra, ne pune la dispoziție și o traducere în limba italiană (pp. 69-114).

AETIUS: doxograf de tendință peripatetico-eclectică, ce a trăit probabil între secolul I și II d.C.

(○) A scris o operă doxografică intitulată *Culegere de păreri filosofice*, cunoscută sub titlul latinesc de *Placita*. Varianta originală a lucrării s-a pierdut, dar s-a păstrat în epitome la doi doxografi care au trăit după el. 1) Cea dintâi epitomă se datorează autorului necunoscut al unei lucrări în cinci cărți intitulată *Despre părerile fizice ale filosofilor*, citat în literatura de specialitate cu numele de Pseudo-Plutarh, întrucât, pentru a fi sigur de larga răspândire a compendiului său, i-a atribuit paternitatea prestigiosului filosof medioplatonician Plutarh din Cheronea. 2) Cea de-a doua epitomă poate fi citită în *Eclogae* (*Extracte*) lui Ioan Stobaios (cf. numele) sub titlul de *Extracte, spuse și învățături provenind de la Aetius*. Din compararea celor două epitome

putem să ne facem o idee destul de precisă despre conținutul lucrării *Placita* a lui Aetius.

(●) O excelentă ediție critică ne-a pus la dispoziție Diels, *Dox.* (cf. Doxografi), pp. 267-444, acesta aranjând, din motivele explicate mai sus, pe coloane paralele sinoptice, cele două epitome: coloana *a* reprezintă textul lui Pseudo-Plutarh, iar coloana *b* pe cel al lui Stobaios. Ingeniosul aparat critic redat ca notă de subsol este și el dispus tot pe două coloane, fiecare corespunzând textului lui Pseudo-Plutarh și al lui Stobaios, fiind, de asemenea, dispus pe două secțiuni. Prima constituie aparatul critic propriu-zis, cu înregistrarea diferitelor lecțiuni din manuscrise. Cea de-a doua, însă, pusă în legătură cu coloana *a*, face trimitere la *Testimonia Plutarchi*, adică la pasajele din numeroșii autori care au utilizat textul lui Pseudo-Plutarh, cu alte cuvinte aceia care au folosit indirect și textul lui Aetius (Pseudo-Iustinus în *Cobortatio ad Gentiles*; interpolatorul anonim din *De Providentia* al lui Philon din Alexandria; Achilleus comentatorul *Fenomenelor* lui Aratos; Chiril, patriarhul Alexandriei, în cartea a doua a lucrării *Contra Iulianum*; Athenagoras în *Supplicatio pro Christianis*; Iohannes Lydus în *De mensibus*; autori bizantini precum Mihail Pselos și Ioan Tzetzes; diferiți autori arabi). Aceeași secțiune a doua, dar de data aceasta în corespondență cu coloana *b*, redă și *Aliorum ex Aetio excerpta*, adică pasajele din alți autori care, în afară de Pseudo-Plutarh și Stobaios, au avut o legătură *directă*, sau doar rapsodică, cu textul original al lui Aetius (Teodoret în a lui *Gnaecarum affectionum curatio* și Nemesius în lucrarea sa *De natura hominis*).

(T) *Placita* lui Aetius au fost traduse în limba italiană de către Torraca, *Doxogr.* [cf. Doxografi], pp. 15-223. (Torraca, ținându-se de textul reconstituit al lui Diels, traduce în notele de subsol *Testimonia Plutarchi* și *Aliorum ex Aetio excerpta*).

(S) Diels, *Dox.*, *Prolegomena*, p. 99 sqq.; 178 sqq.

AGAPIOS NEOPLATONICIANUL: cf. Neoplatonicieni, V, 6.

AGATHIAS: născut la Myrina în jurul anului 530 și mort în Bizanț, cândva între 578 și 582 d.C., a fost supranumit *Scholasticus* (= avocatul).

(○) Este cunoscut, în afară de editarea unei culegeri de epigrame, și pentru *Istoriile* lui, din care aflăm informații despre soarta ultimilor neoplatonicieni ai Școlii din Atena.

(●) – R. Keydell, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*, De Gruyter, Berlin, 1967;

– S. Costanza, *Agathias Scholasticus, Historiarum libri quinque*, „Biblioteca di Helikon”, Messina, 1969.

(T)(C) – J.D. Frendo, *Agathias, The Histories, Translated with an Introduction and Short Explanatory Notes*, De Gruyter, Berlin, 1975.

AGATHOBULOS CINICUL: cf. Cinici, 20.

AGATHOCLES din TYR: cf. Neoacademicieni.

AGNON din TARSOS: cf. Neoacademicieni.

AGORIUS PRAETEXTATUS, VETTIUS: cf. Neoplatonicieni, VII, 4.

AGRIPPA: filosof neosceptic, care a trăit în a doua jumătate a secolului I d.C. sau cândva între secolul I și secolul II.

(○) Ne este cunoscut pentru descrierea celor cinci *tropi* ai lui, transmiși de către Diogenes Laertios, X, 88-89 și de către Sextus Empiricus, *Schite pyrrhoniene*, I, 164-179.

(●) (T) Pentru edițiile textului original și traducerea lor, cf. Diogenes Laertios și Sextus Empiricus. Textul lui Sextus Empiricus a fost tradus și de către Russo, *Scettici...* [cf. termenul], pp. 646-650.

(S) (*) Pentru studiile critice și bibliografie, cf. capitolele referitoare la autorul nostru din istoriile generale despre scepticism ale lui Brochard, Robin, Goedeckemeyer, Dal Pra, pe care le cităm la termenul Scepticism.

AIDESIOS din CAPADOCIA: cf. Neoplatonicieni, III, 5; IV, I.

AISARA: amintită ca una din fiicele lui Pitagora (cf. Fotie, *Biblioth.*, cod. 249).

AISARA PITAGORICIANA, PSEUDO: cf. Mediopitagoricieni, 63.

AISCHINES din NEAPOLIS: cf. Neoacademicieni, 17.

AISCHINES din SPHETTOS: scriitor din cercul socraticilor.

(○) Ni s-au păstrat despre el doar fragmente și mărturii în dialogurile socratice.

(●) – H. Krauss, *Aeschinis Socratici Reliquiae*, Teubner, Lipsiae 1911 (Bibl. Teubn.).

– H. Dittmar, *Aischines von Sphettos, Studien zur Literaturgeschichte der Sokratiker, Untersuchungen und Fragmente*, („Philologische Untersuchungen”, 21), Weidmann, Berlin 1912.

(I) A se vedea versiunea în limba germană a lui:

– Nestle, *Die Sokratiker ...* [cf. Socratici], pp. 180-192.

(*) Fundamental rămâne studiul lui Dittmar, citat mai sus. Cf. și:

– J. Humbert, *Socrate et les petits Socratiques*, Paris 1967, pp. 214-231.

AISCHRION din PERGAM: cf. Medici empirici, 17.

ALBINUS din SMYRNA: filosof medioplatonician din secolul II d.C.

(○) Ni s-au păstrat de la el următoarele lucrări:

1. *Prolog* *Prologus* (= Isagogé)
2. *Didaskalikos* (sub numele de Alcinous) *Didascalicus* (= Epitomé)

O mică lucrare ce poartă titlul *De qualitātibus incorporeis*, păstrată odată cu lucrările lui Galenus, însă fără a-i fi atribuită acestuia, se

consideră acum că-i aparține lui Albinus, așa cum a făcut-o Orth (cf. *Les oeuvres d'Albinus le Platonicien*, în „L'Antiquité Classique”, 16 [1947], pp. 113-114). E vorba, însă, doar despre o ipoteză de lucru. În orice caz, s-ar părea că lucrarea oglindește idei care se învârtteau în cerul lui Gaius, din care făcea parte Albinus.

(●) *Prologul* a fost editat de către:

– C.F. Hermann, *Platonis Dialogi secundum Thrasyllii tetralogias dispositi*, vol. VI, Lipsiae, 1880², pp. 147-151 (Bibl. Teubn.).

– Mullach, *Fr. Phil. Gr.*, III, pp. 20-27.

– J. Freudenthal, *Der Platoniker Albinus und der falsche Alkinoos* („Hellenische Studien”, III), Berlin, 1879, pp. 322-326.

Didaskalikos a fost editat de către:

– Hermann, *op. cit.*, pp. 152-189.

– Fr. Deubner, *Platonis Dialogic*, F. Didot, Parisiis, 1873, pp. 228-258.

– P. Louis, *Albinus, Épitomé*, Paris, 1945 (Coll. Budé), cu o traducere în limba franceză.

De qualitativibus incorporeis a fost publicată într-o ediție foarte bună de către:

– M. Giusta, *L'Opuscolo pseudogalenico "Ότι αἱ ποιότητες ἀσώματα"* (edizione critica, traduzione e note), Accademia delle Scienze, Torino, 1976.

(T) (C) În privința acestor lucrări, a se vedea următoarele traduceri cu note și comentarii:

– R. Le Corre, *Le Prologue d'Albinus*, în „Revue Philosophique de la France et de l'Étranger”, 146 (1956), pp. 28-38.

– G. Invernizzi, *Il prologo di Albino. Introduzione, traduzione e note*, „Rivista di Filosofia neo-scolastica”, 71 (1979), pp. 352-361.

Pentru *Épitomé*, în afară de traducerea franceză citată mai sus, cf.:

– G. Invernizzi, *Il Didaskalikos di Albino e il Medioplatonismo*, Abete, Roma, 1976, vol. II, cu un comentariu consistent.

Pentru mica lucrare *De qualitativibus incorporeis*, cf. traducerea din ediția deja citată a lui del Giusta, împreună cu notele.

(S) – R.E. Witt, *Albinus and the History of Middle Platonism*, London, 1937; Amsterdam 1971².

– Invernizzi, *op. cit.*, vol. I.

(*) O bibliografie bine pusă la punct, completă și îngrijită poate fi găsită la C. Mazzarelli, *Bibliografia medioplatonica. Parte prima: Gaius, Albino e l'Anonimo commentatore del „Teeteto”*, în „Rivista di Filosofia neo-scolastica”, 72 (1980), pp. 108-144.

ALCEOS (sau ALCIOS) : filosof epicureic din secolul II î.C.

(○) Ne este cunoscut doar prin intermediul unor mărturii indirecte.

(●) (C) – G. Garbarino, *Roma e la filosofia greca dalle origini alla fine del II secolo a.C.*, Paravia, Torino, 1973, I, pp. 79-80; II, 372 sqq.

ALCIMOS RETORUL: cf. Membrii Școlii din Megara, 20.

ALCINOOS: probabil o corupere palografică a numelui de Albinus.

– J. Freudenthal, *Der Platoniker Albinus und der falsche Alkinoos* („Hellenische Studien”, III), Berlin, 1879.

A se vedea însă și părerile *contra*.

– M. Giusta, *Ἀλβίνου Ἐπιτομή ο Ἀλκινόου Διαδοξαλικός?*, în „Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino, Classe di Scienze moderne, storiche e filologiche”, 95 (1960-1961), pp. 167-194.

– J. Whittaker, *Parisinus Graecus 1962 and the Writings of Albinus*, în „Phoenix”, 28 (1974), pp. 320-354; 450-456.

– C. Mazzarelli, *L'autore del «Didaskalikos»: L'Alcinoos dei manoscritti o il medioplatonico Albino?*, în „Rivista di Filosofia neo-scolastica”, 72 (1980), pp. 606-639. Dacă Alcinoos a fost sau nu autorul lucrării *Didaskalikos*, nu ar putea totuși fi una și aceeași persoană cu Alcinoos *stoicul*, menționat de către Filostrat, *Vit. soph.*, I, 24 și, în rest, cu totul necunoscut.